

Asia: VN/2821/2024

Lausuntopyyntö: Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta sekä siihen liittyviksi laeiksi

Lausunnonantajan lausunto

a) Mitä vaikutuksia näette ehdotuksilla olevan?

Ei lausuttavaa

b) Selkeyttääkö ehdotus lapsen kasvatuksen, valvonnan ja huolenpidon sekä perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa sijaishuoltopaikan arjessa? Jos ei, miten säännöksiä tulisi muuttaa?

Mahdollisesti selkeyttää

2. Hallituksen esitysluonnoksessa esitetään terveydenhuoltolakiin (69 §) ja lastensuojelulakiin (16 b §) informatiivisluonteista viittausta voimassa olevaan sääntelyyn ns. hybridiyksikköjen perustamiseksi. Mitä vaikutuksia näette ehdotuksen taustalla olevan tavoitteen kannalta?

Ns. hybridiyksikköjen eli lastensuojelun ja psykiatrian osaamisen yhteensovittavien lastensuojelun palveluyksiköiden toteuttamisesta tulisi säädellä velvoittavammin.

Mielenterveys- ja päihdeongelmien yleisyys lastensuojelun asiakkailla ja sijoitetuilla lapsilla ja nuorilla on yleisesti tiedossa sekä myös se, että lastensuojelun sijoitusta käytetään korvaamaan mielenterveys- tai päihdehoitoa. Näitä seikkoja selostetaan esitysluonnoksessa (s. 19-20). Toimivat hybridiyksiköt olisivat erittäin tärkeitä lasten ja nuorten tarvitsemien palvelujen saamiseksi.

a) Ovatko ehdotukset sääntelyltään selkeitä ja käytännössä toteutettavissa?

Kuntouttavan suljettuun laitospalvelun sijoittamisen edellytyksenä on, että lapsi käyttää vakavaa väkivaltaa tai tekee muita rikollisia tekoja. Pidän määritelmää ”muita rikollisia tekoja” varsin epätarkkana. Pykälän perusteluissa on mainittu muun muassa toistuvat omaisuusrikokset ja vahingonteot, jotka voivat olla vakavuusasteeltaan varsin erilaisia kuin vakava väkivalta. Pykälän tekstiä tulisi tältä osin täsmentää.

Sijoitus kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun siihen sisältyvine rajoituksineen puuttuu lapsen perus- ja ihmisoikeuksiin erittäin merkittävästi. Toistaiseksi voimassa oleva päätös mahdollistaisi sijoituksen jatkumisen jopa täysi-ikäisyyteen saakka.

Nähdäkseni päätöksen kestoja erityisesti suljetun laitospalvelun luonteen ja erittäin voimakkaiden perus- ja ihmisrajoitusten vuoksi pitäisi vielä arvioida. Sijoituksen määräaikaisuus edellyttäisi, mikäli sijoituksen jatkaminen arvioitaisiin tarpeelliseksi, uuden perustellun valituskelpoisen päätöksen tekemistä, mikä mahdollistaisi asian saattamisen myös hallinto-oikeuden arvioitavaksi. Näin ollen määräaikainen päätös turvaisi paremmin lapsen sekä lapsen vanhempien ja huoltajien oikeusturvaa.

Sijoitus kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun siihen liittyvine rajoituksineen pitkään jatkuessaan voi vaarantaa lapsen sosiaaliset suhteet jopa läheisiin, vaikuttaa koulutusmahdollisuuksiin sekä yleisesti eristää ja vieraannuttaa, jolloin kuntoutuminen vaikeutuu entisestään. Sijoitukseen sisältyvien palveluiden sisältöön ja laatuun tulisi kiinnittää erityistä huomiota, jotta kuntoutuminen normaaliin elämään olisi mahdollista. Pelkkä eristäminen, vaikkakin se voi olla tarpeen haitallisten kierteiden katkaisemiseksi, ei riitä.

Viestinnän mahdollistavien välineiden ja muiden laitteiden poisottaminen koko sijoituksen ajaksi vaikuttaa lapsen yhteydenpitoon myös läheisiinsä. Rajoitussäännöksessä ja perusteluissa on todettu, että lapsen yhteydenpito on turvattava muilla tavoin. Ainakin perusteluissa tulisi selostaa, miten lapsen yhteydenpidon turvaaminen muilla tavoin tulee toteuttaa ja missä laajuudessa.

Pidän asianmukaisena sitä, että kuntouttavaa suljettua laitospalvelua voisivat tuottaa vain viranomaiset, eivätkä yksityiset palveluntuottajat.

b) Miten arvioitte henkilöstölle asetettujen vaatimusten riittävyttä?

Ehdotetun 49 d §:n 3 momentissa säädetään laitoksen henkilökuntaan kuuluvista vartijoista.

Säännöksessä todetaan, että sen lisäksi, mitä tässä momentissa säädetään vartijan toimivallasta, toimivallasta säädetään yksityisistä turvallisuuspalveluista annetun lain (1085/2015) 2 luvussa. Pidän tätä viittausta ongelmallisena, koska mainitun lain 2 luvussa säädetään muun muassa vartijan sallituista voimankäyttövälineistä sekä (18 §) ja ampuma-aseen kantamisesta (19 §). Mainitun 18 §:n mukaan vartijalle sallitut voimankäyttövälineet ovat

ampuma-aselain (1/1998) 2 §:ssä tarkoitettu ampuma-ase ja mainitun lain 11 §:ssä tarkoitettu kaasusumutin, käsiraudat, enintään 70 senttimetriä pitkä patukka ja teleskooppipatukka.

Myös 49 d §:n 3 momentin säännöksen perusteluissa on todettu, että vartijoiden toimivalta rajautuisi yksityisistä turvallisuuspalveluista annetussa laissa (1085/2015) säädettyihin toimivaltuuksiin.

Mikäli suljetun laitospalvelun vartijoilla on tarkoitus olla käytettävissään voimankäyttövälineet ja jopa ampuma-ase, säännöksen perusteluja tulisi täydentää voimankäyttövälineiden tarpeellisuuden suhteen.

Ehdotettuja 49 f ja 49 h pykälää tulisi täsmentää säätämällä, kenellä on oikeus tehdä pykälissä tarkoitettu ulkopuolisen henkilön turvatarkastus ja lastensuojelulaitoksen alueelta poistaminen. Pykälien (mukaan lukien 49 g §) säännöksissä tulisi edellä esitetyn perusteella säätää myös voimankäyttövälineiden käytöstä.

Ehdotetun 49 f §:n mukaan myös ulkopuolisen henkilön käyttämä lastensuojelulaitoksen alueella oleva kulkuneuvo voidaan tarkastaa tietyin edellytyksin. Poliisilain 2 luvun 6 §:ssä säädetään poliisimiehen oikeudesta päästä kulkuneuvoon ja etsinnän suorittamisesta siellä tietyin edellytyksin. Ehdotetun säännöksen ja poliisilain asiaa koskevan säännöksen suhdetta tulisi vielä säännöksen perusteluissa selventää.

c) Ehdotuksen mukaan asiakassuunnitelma tulisi tarkistaa vähintään neljän kuukauden välein ja sen tueksi tulisi saada asiantuntija-arvio. Miten arvioitte sääntelyä lapsen rajoittamisen tarpeellisuuden arvioimisen sekä sen sisällön ja laajuuden tarkistamisen näkökulmasta?

Säännös on sinänsä kannatettava, mutta näkemykseni mukaan rajoitustoimenpiteistä pitäisi olla myös sijoituksen aikana valitusmahdollisuus. Suljettua palvelua koskeva sijoituspäätös sisältää 71 §:ssä tarkoitetut erityiset rajoitukset (49 c § 3 mom). Näin ollen, jos suljettua palvelua koskeva sijoituspäätös on toistaiseksi voimassa, ei myöskään rajoitustoimenpiteisiin voida hakea muutosta sijoituksen aikana. Nähdäkseni mahdollisuutta valittaa rajoitustoimenpiteistä

suljetun palvelun aikana tulisi arvioida sekä ottaa huomioon myös edellä esitetty näkemykseni suljetun palvelun päätöksen kestosta. Ehdotetun säännöksen mukaan yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös on 71 §:n perustelujen mukaan myös voimassa toistaiseksi eli sijoituksen ajan ja näin ollen myös sitä koskevaa valitusmahdollisuutta tulisi arvioida.

d) Mikä on näkemyksenne ehdotetun palvelun suhteesta erityisen huolenpidon jaksoon?

Ei lausuttavaa

4. Esitetään muutettavaksi ja selkeytettäväksi nykyistä erityisen huolenpidon sääntelyä. Ovatko ehdotukset tarkoituksenmukaisia ja toteutettavissa käytännössä?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 4.

Kyllä pääosin

62 ja 63§ Yhteydenpidon rajoittaminen ja rajoittamista koskeva päätöksenteko

Säännökset ovat kannatettavia

64 ja 70 a § Tekninen valvonta lastensuojelulaitoksessa

64 §: Pykälässä ehdotetaan säädettäväksi teknisen valvonnan toteuttamisesta lastensuojelulaitoksen yhteisissä tiloissa. Siinä viitattaisiin sosiaalihuoltolain 48 §:ssä säädettäväksi ehdotettuun sosiaalihuollon toimintayksikön asiakkaiden yhteisessä käytössä olevien tilojen tekniseen valvontaan. Viitataan tältä osin hallituksen esityksestä sosiaalihuoltolain, vanhuspalvelulain ja asiakasmaksulain muuttamisesta 22.5.2025 antamaani lausuntoon OKV/957/71/2025.

70 a §:

Pidän kannatettavana, että eristämisen yhteydessä toteutettavasta kameravalvonnasta säädetään lailla, koska esityksen mukaan sitä on toteutettu ilman laintasoista sääntelyä.

Säännöksen perusteluissa on todettu, että eristämistilaa ei voida pitää yhteisenä tilana. Säännöksen mukaan kameravalvontaan sovellettaisiin muutoin, mitä ehdotetun sosiaalihuoltolain 48 §:n 2 ja 3 momentissa säädettäisiin. Pidän tätä viittausta epäselvänä, koska ehdotetussa sosiaalihuoltolain 48 §:ssä säädettäisiin teknisen valvonnan toteuttamisesta sosiaalihuollon toimintayksikön yhteisissä tiloissa.

Ehdotetun säännöksen suhdetta tietosuojasääntelyyn ei ole käsitelty pykälän perusteluissa. Esityksestä tulisi muun muassa käydä ilmi, kuka on kameravalvonnan käyttämisen yhteydessä tietosuojaoikeudellinen rekisterinpitäjä. Lisäksi perusteluissa tulisi selostaa kameravalvontaa tarkemmin. Säännöksen perusteluista tulisi muun muassa käydä ilmi, saako valvontaa tallentaa ja mihin tarkoituksiin, kenelle mahdollisia tallenteita saa luovuttaa ja kauanko valvontatulosta saa säilyttää, jollei hallituksen esityksessä katsota, että näistä asioista on kattavasti säädetty muussa lainsäädännössä.

65 § Aineiden ja esineiden poisottaminen lastensuojelulaitoksessa

Ei lausuttavaa

66 § Henkilöntarkastus

Ei lausuttavaa

66 a § Henkilönkatsastus

Ei lausuttavaa

67 § Omaisuuden, lähetysten ja tilojen tarkastaminen ja lähetysten luovuttamatta jättäminen

Ei lausuttavaa

68 § Kiinnipitäminen laitoksessa

Ei lausuttavaa

68 a § Kiinnipitäminen lapsen laitoksesta poistumisen estämiseksi

Ehdotetun säännöksen perusteella lapsen luvaton poistuminen laitoksesta voidaan estää ja säännös on perusteltu.

69 a § Luvatta lastensuojelulaitoksesta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 b § Lapsen kiinniotto

-

69 c § Kiinniotetun lapsen kuljettaminen

-

69 d § Perhekodista luvatta poissaolevan lapsen etsintä ja palauttaminen

-

69 e § Poliisin virka-apu laitoksesta ja perhekodista luvatta poissaolevan lapsen kiinniottamisessa ja kuljettamisessa

Pykälissä 69 a – 69 e ehdotetut säännökset sinänsä ovat kannatettavia ja perusteltuja tehostaessaan ja täsmentäessään ”hatkassa” olevien lasten etsintää ja palauttamista. On yleisesti tiedossa, että ”hatkassa” ovat lapsen ja nuoret ovat erityisen alttiita tekemään rikoksia sekä joutumaan rikosten uhreiksi.

Ehdotetun 69 b §:n mukaan laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluvalla henkilöllä ja toimivaltaisella sosiaalihuollon viranhaltijalla on lapsen kiinniottamiseksi oikeus päästä asuntoon tai muuhun olinpaikkaan, jos on perusteltua syytä epäillä, että lapsi on siellä. Säännös oikeuttaa pääsyn kotirauhan piiriin kuuluvaan tilaan. Asuntoon tai muuhun olinpaikkaan pääsemiseksi voidaan pyytää poliisin virka-apua ehdotetun 69 e §:n mukaisesti.

Poliisilain (872/2011) 2 luvun 6 §:n 1 ja 2 momentin mukaan poliisimiehellä on oikeus tietyin edellytyksin päästä kotirauhan suojaamaan tilaan. Pykälän 3 momentin mukaan muissa kuin kiireellisissä tilanteissa vakituiseen asumiseen käytettävään tilaan pääseminen edellyttää päällystöön kuuluvan poliisimiehen määräystä.

Ehdotetun 69 b §:n osalta tulisi selventää ehdotetun säännöksen ja poliisilain asiaa koskevien säännösten suhdetta ja menettelyä virka-avun antamisessa.

71 § Erityiset rajoitukset kuntouttavan suljetun laitospalvelun aikana

Kts. kohta 3 c ja kohta 8

72 § Erityiset rajoitukset erityisen huolenpidon jakson aikana

Kts. kohta 8

6. Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi uusi laki Valtion lastensuojelulaitoksesta ja sen yhteydessä toimivasta koulusta ja täsmennettäväksi viraston nykyistä rakennetta. Vastaisivatko ehdotukset tätä tavoitetta?

-

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 6.

Ei lausuttavaa

7. Esityksen tavoitteena on vahvistaa kodin ulkopuolelle sijoitetun lapsen oikeutta erityiseen suojeluun. Vastaavatko ehdotukset tätä tavoitetta?

Ei kantaa

Vapaamuotoiset huomiot kohdasta 7.

Ei lausuttavaa

8. Vapaamuotoiset huomiot koko esityksestä.

Kuntouttavaa suljettua laitospalvelua on suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys –jaksossa käsitelty laajasti perustuslain perusoikeussäännösten sekä kansainvälisten ihmisoikeussopimusten velvoitteiden näkökulmasta. Jaksossa on myös todettu, että kuntouttava suljettu laitospalvelu on luonteensa ja siihen liittyvien erityispiirteiden vuoksi palvelua, jonka tuottaminen tulisi olla viranomaisella. Suljettuun laitospalveluun liittyviä rajoituksia on kuitenkin käsitelty jaksossa varsin suppeasti. Näitä rajoituksia koskevaa perustuslakivaliokunnan aiempaa tulkintakäytäntöä ei ole selostettu eikä arvioitu suljettuun laitospalveluun liittyviä rajoituksia kokonaisuudessaan suhteessa perustuslakivaliokunnan aiempaan tulkintakäytäntöön. Jaksosta puuttuu lisäksi kokoava yhteenveto kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun liittyvien rajoitustoimenpiteiden perustuslainmukaisuudesta ja suhteesta kansainvälisten ihmisoikeussopimusten velvoitteisiin.

Myös erityisen huolenpidon jakson osalta tulisi selostaa perustuslakivaliokunnan tulkintakäytäntöä sekä arvioida erityisen huolenpidon jaksoon sisältyviä rajoituksia kokonaisuudessaan suhteessa perustuslakivaliokunnan aiempaan tulkintakäytäntöön.

Muutoksenhaun ja oikeusturvan osalta viittaan edellä kuntouttavan suljetun laitospalvelun päätöksen kestosta ja rajoitustoimenpiteiden arvioinnista sekä valitusmahdollisuudesta lausumaani. Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys –jaksossa tulisi kuntouttavaa suljettua laitospalvelua koskevaa päätöstä käsitellä laajemmin muutoksenhaun ja oikeusturvan näkökulmasta suhteessa perustuslain 21 §:ään. Ehdotettujen säännösten mukaan päätös sijoituksesta kuntouttavaan suljettuun laitospalveluun olisi voimassa toistaiseksi ja sisältäisi aiemmista lastensuojelulain sijoituspäätöksistä poiketen 71 §:n mukaiset rajoitukset, joihin ei tällöin voitaisi koko sijoitusaikana erikseen hakea muutosta. Kuten olen todennut edellä, pidän myös erittäin voimakkaasti perus- ja ihmisoikeuksia rajoittavan sijoituksen toistaiseksi voimassa olevaa kestoa ongelmallisena oikeusturvan kannalta. Säännöksissä ehdotettu rajoitusten

tarpeellisuuden arviointi sekä säännös siitä, että lapsen sijoitus tulee lopettaa, kun 49 a §:n mukaista perustetta sijoitukselle ei enää ole, eivät turvaa lapsen sekä hänen vanhempiansa ja huoltajiensa oikeusturvaa valituskelpoisen päätöksen antamista vastaavalla tavalla.

Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys -jaksossa ei ole käsitelty lainkaan vartijoiden kuulumista suljetun laitospalvelun henkilöstöön, heidän toimivaltaansa ja heille säädettäväksi ehdotettuja toimivaltuuksia. Pykäliin 49 f – 49 h ehdotetut toimivaltuudet puuttuvat monin tavoin niiden kohteeksi joutuvien henkilöiden perusoikeuksiin ja jaksossa tulisi selostaa näihin toimivaltuuksiin liittyvä perustuslakivaliokunnan ratkaisukäytäntö ja arvioida säännösten

perustuslainmukaisuus.

Edellä esitetty erillisen valitusmahdollisuuden puuttuminen rajoitustoimenpiteistä koskee myös erityisen huolenpidon jaksosta tehtävää päätöstä. Vaikka erityisen huolenpidon jaksoa koskeva päätös on määräaikainen, ehdotetuissa säännöksissä jakson ja jatkojakson pituutta on tuntuvasti lisätty. Ehdotettua sääntelyä tulisi tältäkin osin tarkastella oikeusturvan toteutumisen kannalta.

Eristämisen yhteydessä toteutettavaa kameravalvontaa on käsitelty suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys –jaksossa varsin suppeasti. Jaksossa on todettu, että eristäminen merkitsee voimakasta puuttumista perustuslain 7 §:ssä turvattuun vapauteen ja perustuslain 10 §:ssä turvattuun yksityiselämän suojaan. Kameravalvonta voimistaa perusoikeuksiin puuttumista entisestään. Esityksessä ei ole selostettu eristämistä koskevaa perustuslakivaliokunnan

tulkintakäytäntöä eikä arvioitu kameravalvonnan sisällymistä eristämiseen perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön ja perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta. Kameravalvontaa voi toteuttaa myös yksityinen toimija, ja ehdotettua 70 a §:n säännöstä tulisi arvioida myös suhteessa perustuslain 124 §:ään. Teknisestä valvonnasta säädetään jo useissa yhteyksissä, esimerkiksi tietosuojasääntelyssä. Ehdotetun säännöksen suhdetta olemassa olevaan sääntelyyn ei ole käsitelty. Lisäksi olisi täsmennettävä sitä, käytettäisiinkö valvonnassa tekoälyä ja jos näin on tarkoitettu, tehtävä arvio ehdotuksen ekoälyasetuksenmukaisuudesta ja kansallisen liikkumavaran käytöstä.

Suhde perustuslakiin ja säätämisjärjestys –jaksossa ei ole käsitelty henkilönkatsastusta. Erityisiin rajoituksiin kuntouttavan suljetun laitospalvelun ja erityisen huolenpidon jakson aikana (71 ja 72 §:t) ehdotetaan sisältyvän henkilökatsastukset. Jaksoa tulisi täydentää henkilökatsastusta koskevalla perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännöllä ja arvioida ehdotettujen suunnitelmallisten henkilönkatsastusten perustuslainmukaisuutta.

Lapsen kiinniottoa koskevaa 69 b §:n 1 momentin säännöstä sekä 69 e §:n 2 momentin säännöstä tulisi arvioida perustuslaissa turvattun kotirauhan suojan kannalta.

Suhde perustuslakiin ja säätämisyjärjestys – jaksossa on viitattu sivistyksellisiin oikeuksiin ja todettu, että lastensuojelulain 52 a §:ssä säädetään lapsen sivistyksellisistä oikeuksista sijaishuollon aikana. Esityksen mukaan suljetun laitospalvelun aikana sivistykselliset oikeudet tulisivat toteutumaan Valtion koulukotikoulussa, joilla on perusopetuksen ja TUVA-opetuksen järjestämislupa. Esityksessä tulisi tarkemmin perustella sitä, miten perusopetus ja TUVA-koulutus riittävät laissa säädetyn oppivelvollisuuden ja lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumiseen suljetun laitossijoituksen kestäessä mahdollisesti lapsen täysi-ikäisyyteen saakka.

Esitysluonnoksessa todetaan hallituksen pitävän suotavana, että perustuslakivaliokunta antaisi asiasta lausunnon. Perustuslakivaliokunnan lausunnon tarvetta on perusteltava tarkemmin, jotta kävisi ilmi, mistä seikasta tai miltä osin lausunto tarvitaan.

Tolmunen Irma
Oikeuskanslerinvirasto - Apulaisoikeuskansleri